

ПРАВО

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 344.1, 342.95(477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2026.65.47-54>

Сергій ПЕТКОВ, д-р юрид. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0003-4160-767X

e-mail: svpetkov@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Богдан ШАМРАЙ, канд. юрид. наук

ORCID ID: 0000-0002-0076-9368

e-mail: bogdanshamrai@ukr.net

Центральне юридичне управління Генерального штабу Збройних Сил України, Київ, Україна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Наталія ДОБРЯНСЬКА, канд. юрид. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-6319-0409

e-mail: dobrianska.nataliia@tnu.edu.ua

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Київ, Україна

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА: ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вступ. У статті досліджується феномен правового нігілізму військовослужбовців Збройних сил України в умовах правового режиму воєнного стану. Актуальність теми зумовлена критичним зростанням випадків самовільного залишення частин (СЗЧ), що дестабілізує боєздатність підрозділів. Спираючись на концептуальні засади видового поділу правопорушень, автори аналізують недоліки чинного законодавства, які є ключовими детермінантами деформації правосвідомості комбатантів. Метою статті є обґрунтування необхідності переходу від репресивної кримінальної моделі до людиноцентристського адміністративно-сервісного підходу.

Методи. Дослідження базується на догматичному аналізі норм КК України та КУпАП, аналізі актуальної статистики СЗЧ і моніторингу правозастосовної практики. Використано порівняльно-правовий метод для оцінювання ефективності кримінальних санкцій порівняно з адміністративними стягненнями в контексті підтримання військової дисципліни.

Результати. Установлено, що чинна редакція ст. 407 КК України та ст. 172-11 КУпАП створює умови для "вимушеної криміналізації" військовослужбовців через відсутність гнучкої межі відповідальності в умовах воєнного стану. Критично проаналізовано норми закону № 3902-IX, де делегування командирам суб'єктивного права на звільнення особи від відповідальності визначено як чинник правового волюнтаризму. Запропоновано авторську концепцію "Smart-адміністративної відповідальності", що передбачає автоматизацію штрафів через цифрові екосистеми (Дія, Резерв+).

Висновки. Доведено, що системна недосконалість законодавства є первинною детермінантою правового нігілізму. Запровадження автоматизованих адміністративних процедур і реалізація територіального принципу комплектування дасть змогу не лише знизити рівень правопорушень, а й вивільнити значний кадровий ресурс правоохоронної системи для безпосереднього посилення фронту.

Ключові слова: правовий нігілізм, військовослужбовці, самовільне залишення частини (СЗЧ), воєнний стан, декриміналізація, юридична відповідальність, цифровізація права.

Вступ

В умовах тривалої військової агресії та запровадження правового режиму воєнного стану в Україні питання підтримання військової дисципліни та високого рівня правосвідомості особового складу набуває стратегічного значення (Верховна Рада України, 1991). Однак сучасна правозастосовна практика демонструє критичне зростання випадків самовільного залишення військових частин або місць служби (далі – СЗЧ). Це явище не лише дестабілізує боєздатність підрозділів, а й свідчить про глибоку кризу правосвідомості, яка в юридичній науці класифікується як **правовий нігілізм**.

Правовий нігілізм військовослужбовців ми визначаємо як специфічну форму деформації правосвідомості, що проявляється у свідомому або вимушеному ігноруванні вимог військових статутів і кримінально-правових заборон через невіру в ефективність закону, його суперечливість або несправедливість. Особливої гостроти проблема набуває тоді, коли детермінантами (чинниками) такого нігілізму стають не лише суб'єктивні

чинники (психологічний стан, рівень підготовки), а й об'єктивні недоліки самої системи законодавства (Президент України, 2021).

Огляд літератури. Стаття 407 Кримінального кодексу України (Верховна Рада України, 2001) передбачає жорстку "відповідальність за самовільне залишення військової частини (СЗЧ) в умовах воєнного стану" – "позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років". Попри суворість санкцій, статистичні дані та публічні звіти свідчать про масовий характер цього правопорушення. Існуючий механізм протидії, заснований на принципі репресивності, демонструє низьку ефективність через надмірну бюрократизацію процедур: від проведення службового розслідування до винесення судового вироку (Копотун та ін., 2025).

Основним детермінантом правового нігілізму в цьому контексті є **заплутаність і громіздкість законодавчих норм**, які роблять процес повернення військовослужбовця у правове поле фактично неможливим без значних корупційних ризиків або втрати величезного

© Петков Сергій, Шамрай Богдан, Добрянська Наталія, 2026

людського ресурсу правоохоронної системи (ДБР, прокуратури, судів).

Питання системного розмежування військових злочинів і проступків, а також пошук механізмів зміцнення військової дисципліни є предметом постійної наукової дискусії. Це дослідження спирається на вагомий доробок фахівців у галузі військового та кримінального права, інтегруючи їхні напрацювання у контекст подолання правового нігілізму.

Теоретичний фундамент класифікації деліктів. Методологічну базу для розуміння делікту як прояву індивідуальної недисциплінованості та правового нігілізму закладено у працях С. Петкова (Петков, 2020) та В. Петкова (Петков, 2023). Їхні дослідження щодо видового поділу правопорушень за ступенем суспільної небезпеки дають змогу розглядати військові проступки не як ізольовані інциденти, а як складні правові феномени, що потребують чіткої диференціації відповідальності.

Проблема відмежування кримінальних діянь від дисциплінарних проступків досліджувалася сучасними українськими вченими, також специфіка військово-дисциплінарного проступку в умовах трансформації законодавства була предметом аналізу В. Залужного (Залужний, 2022). Питання захисту конституційних гарантій військових в умовах воєнного стану та національної безпеки висвітлені в роботах О. Бойко (Бойко, 2020), Б. Шамрая (Шамрай, 2025), І. Коропатніки та І. Шопіної (Коропатнік, & Шопіна, 2019), І. Копотуна (Копотун та ін., 2022), О. Боднарчук (Боднарчук та ін., 2023).

Проблематика правозастосування. Кваліфікація злочинів проти порядку несення служби (СЗЧ, дезертирство) у світлі сучасної судової практики відображена у працях Є. Пашенка (Пашенко, 2024).

Проте, попри значну кількість публікацій, динамічні зміни воєнного часу виявили низку недостатньо висвітлених аспектів:

- **розпорошеність антиделіктних норм** (Петков, 2021). Відповідальність за військові проступки наразі не кодифікована й розпорошена між Дисциплінарним статутом ЗСУ (Верховна Рада України, 1999а), КУпАП (Верховна Рада України, 1984) і відомчими наказами МОУ. Це порушує принцип правової визначеності та створює умови для правового нігілізму через складність сприйняття норм суб'єктами права;

- **критерії дискреції у законі № 3902-IX** (Верховна Рада України, 2024а). Залишається законодавчо не врегульованим питання об'єктивних критеріїв, якими має керуватися командир, надаючи згоду на повернення військовослужбовця до частини. Такий суб'єктивізм у прийнятті рішень стає детермінантою зневіри у справедливості закону. Саме ці лакуни – системне розмежування деліктів та обґрунтування необхідності кодифікації військового законодавства – визначають науковий пошук пропонованої статті.

Метою дослідження є аналіз недоліків чинного законодавства України як ключового чинника формування правового нігілізму серед військовослужбовців та обґрунтування необхідності переходу від суто кримінально-репресивної моделі до людиноцентристського адміністративно-сервісного підходу.

Для досягнення мети дослідження поставлені такі **завдання**: розкрити зміст правового нігілізму військовослужбовців у контексті воєнного стану; проаналізувати колізії між нормами КК України та КУпАП щодо відповідальності за СЗЧ; обґрунтувати концепцію часткової декриміналізації та впровадження автоматизованих адміністративних стягнень як дієвого важеля підвищення військової дисципліни.

Методи

Дослідження базується на догматичному аналізі норм КК України та КУпАП, аналізі статистичних даних щодо СЗЧ і моніторингу правозастосовної практики. Використано компаративний підхід для порівняння ефективності кримінальних санкцій та адміністративних стягнень у контексті військової дисципліни.

Результати

Об'єктом кримінального правопорушення згідно зі статті 407 "Самовільне залишення військової частини або місця служби" КК України (Верховна Рада України, 2001) є "порядок проходження військової служби військовослужбовцем строкової служби".

Об'єктивно кримінальне правопорушення полягає у діях або бездіяльності й містить два склади кримінального правопорушення (Пашенко, 2024):

- 1) самовільне залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби;

- 2) нез'явлення військовослужбовця вчасно без поважних причин на службу в разі звільнення із частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або лікувального закладу.

Військовослужбовці визнаються такими, що виконують обов'язки військової служби, у межах території військової частини або в іншому місці несення служби (проведення занять) протягом установленого робочого (навчального) часу, включно з перервами, передбаченими службовим розпорядком чи розкладом занять. До виконання службових обов'язків також належить перебування поза межами військової частини за умови, що воно зумовлене службовою необхідністю або здійснюється на підставі наказу командира (начальника).

Самовільне залишення військової частини полягає у неправомірному залишенні військовослужбовцем території військової частини чи місця проходження служби в будь-який час без попереднього отримання дозволу уповноваженого начальника. Водночас не визнається самовільним залишенням військової частини вибуття військовослужбовця за наявності законних підстав, зокрема у зв'язку з виконанням службового завдання, перебуванням у службовому відрядженні, проходженням лікування, здійсненням ротації чи переміщення, участю у навчанні, перебуванням у відпустці тощо. Усі зазначені підстави мають бути в обов'язковому порядку підтверджені командиром (начальником) та оформлені належним чином у встановленому законодавством порядку (Залужний, 2022).

Під розташуванням військової частини слід розуміти визначену територію, у межах якої дислокуються підрозділи та служби військової частини в умовах казарменого, табірної, похідного або бойового розміщення. Межі такої території можуть не мати чітко встановленого інженерного огороження, однак, як правило, визначаються відповідним наказом командира військової частини з їх відображенням на плані чи схемі дислокації.

Місцем проходження служби у випадках, коли воно не збігається з територією розташування військової частини, як правило, визнається будь-який об'єкт або місцевість, де військовослужбовець зобов'язаний перебувати та виконувати покладені на нього службові обов'язки на підставі наказу, розпорядження чи дозволу відповідного начальника.

Місцем проходження служби військовослужбовця є військова частина, у якій він проходить військову службу, у зв'язку із чим поняття "військова частина" та "місце служби" зазвичай збігаються. У випадках, коли зазначені поняття не є тотожними, під місцем служби слід розуміти

будь-яке інше місце, де військовослужбовець зобов'язаний упродовж певного часу виконувати службові обов'язки або перебувати на підставі наказу чи дозволу командира (начальника). До таких місць, зокрема, належать об'єкти виконання службових завдань або господарських робіт поза межами розташування військової частини, місця проведення навчальних занять, культурно-масових заходів, а також маршрути пересування у складі військових формувань (ешелонів, поїздів, колон тощо). При цьому маршрут руху та місце перебування військовослужбовця у службовому відрядженні підлягають обов'язковому зазначенню у посвідченні про відрядження (Копотун та ін., 2023).

Для наявності складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 407 Кримінального кодексу України, необхідною умовою є *самовільний* характер залишення військової частини або місця проходження служби, тобто його здійснення без дозволу уповноваженого начальника. Вибуття військовослужбовця з місця служби не визнається самовільним у разі, якщо воно відбулося на підставі наданого дозволу, навіть за умови відсутності в посадові особи належних повноважень на його надання. Зокрема, до таких випадків може бути віднесена ситуація, коли командир взводу надає військовослужбовцю дозвіл на залишення частини, не будучи уповноваженим на прийняття відповідного рішення (Шамрай, 2025).

Несвоечасна поява військовослужбовця на місці проходження служби виражається у тому, що після законного вибуття з військової частини або місця несення служби й за наявності реальних можливостей для повернення у встановлений строк особа без поважних причин не прибуває вчасно до частини та продовжує перебувати поза її межами понад визначений період. У такій ситуації ухилення від виконання обов'язків військової служби здійснюється у формі бездіяльності. Водночас у разі несвоечасного прибуття військовослужбовця до місця служби з об'єктивно обґрунтованих і поважних причин таке запізнення не підлягає кваліфікації як військове кримінальне правопорушення (Верховна Рада України, 1999b). До поважних причин несвоечасного прибуття військовослужбовця на місце проходження служби належать об'єктивні обставини, які унеможливають його своєчасну явку до військової частини, зокрема стихійні лиха, затримання органами державної влади, перебої у роботі транспортного сполучення та інші незалежні від особи фактори. Установлення наявності або відсутності таких поважних причин здійснюється у кожному конкретному випадку з урахуванням сукупності фактичних обставин справи та їх належної правової оцінки.

Початком кримінального правопорушення вважається момент фактичного самовільного залишення військової частини або місця служби, а кінцем – день повернення в частину або затримання поза межами частини. Початком нез'явлення на службу вважається закінчення встановленого строку з'явлення, а кінцем – час повернення в частину або затримання. Нез'явленням на службу за статтею 407 КК України визнається: 1) нез'явлення військовослужбовця строкової служби вчасно на службу без поважних причин, яка продовжувалась понад три доби, але не більше місяця (частина 1 статті 407 КК України); 2) нез'явлення військовослужбовця (крім строкової служби) вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинені повторно протягом року (частина 2 статті 407 КК України); 3) нез'явлення військовослуж-

бовця строкової служби чи військовослужбовця будь-якої категорії вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах 1 або 2 цієї статті (частина 3 статті 407 КК України); 4) нез'явлення військовослужбовця будь-якої категорії вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад три доби, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (частина 4 статті 407 КК України). "Особливий період (Про правовий режим воєнного стану, 2015) – це період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України" (Верховна Рада України, 2008) свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудований період після закінчення воєнних дій; 5) нез'явлення військовослужбовця будь-якої категорії вчасно на службу без поважних причин, вчинені в бойовій обстановці, а так само ті самі дії тривалістю понад три доби, вчинені в умовах воєнного стану (частина 5 статті 407 КК України).

Згідно з приміткою до статті 402 КК України, під бойовою обстановкою в розділі XIX КК України слід розуміти обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником. Обстановка бою, у якому бере участь військове з'єднання, частина (корабель) або підрозділ, розпочинається і закінчується з наказу про вступ у бій (припинення бою) або фактичного початку (завершення) бою.

"Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень" (Верховна Рада України, 2015).

Суб'єктом кримінального правопорушення за частиною 1 статті 407 КК України може бути тільки військовослужбовець строкової служби, за частиною 2 цієї статті – військовослужбовець, крім строкової служби, за частинами 3–5 – усі категорії військовослужбовців (Бесчастний та ін., 2025). Суб'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби характеризується прямим умислом. Нез'явлення вчасно на службу без поважних причин може бути вчинене як умисно, так і з необережності.

Спільним наказом Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань та Міністерства оборони України № 25/60/99 від 09 лютого 2024 року "Про обмін

інформацією між органами прокуратури, Державного бюро розслідувань та Військової служби правопорядку у Збройних Силах України щодо правопорушень, вчинених військовослужбовцями, працівниками Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також проведення відповідних звірок" (Верховна Рада України, 2024b) визначено, що "слідчі, дізнавачі, керівники органу досудового розслідування Державного бюро розслідувань, прокурори спеціалізованих прокуратур у сфері оборони після внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне правопорушення, передбачене статтею 407 КК України, зобов'язані письмово інформувати відповідні органи управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, які, у свою чергу, до 05 числа кожного місяця зобов'язані надавати керівнику відповідного органу досудового розслідування територіального управління Державного бюро розслідувань для погодження у двох примірниках акт звірки щодо кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями, працівниками Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, та результатів їх досудового розслідування" (додаток 1 до зазначеного наказу).

Статистика правопорушень у Збройних силах України зафіксувала значне зростання кількості кримінальних проваджень за статтями, пов'язаними із самовільним залишенням військової частини (СЗЧ), дезертирством (ст. 407, 408 КК) і непокорю (ст. 402 КК). Наприклад, лише за перше півріччя 2022 року кількість таких проваджень зросла з 1,6 тисячі (у 2021) до понад 6 тисяч, що становить понад 370 %. З початку повномасштабного вторгнення, за вісім місяців 2025 року, було зареєстровано вже 142711 кримінальних проваджень за статтями 407, 408 КК України, що вказує на масштаби явища (Дослідницька служба Верховної Ради України, 2025).

Загальна кількість кримінальних правопорушень проти порядку несення військової служби суттєво збільшилася після повномасштабного вторгнення Росії. Ці види злочинів стали одними з найпоширеніших. У 2022 році кількість справ за СЗЧ зросла до 6,2 тисяч, а за дезертирство – до 3,2 тисяч. Зменшення кількості проваджень за цією статтею спостерігалось у 2023 році порівняно із 2022, проте за статтею 402 КК України було зафіксовано 4350 проваджень. За кримінальні правопорушення у 2023 році засуджено 5339 військовослужбовців, що значно більше, ніж у попередні роки.

З метою оптимізації кримінально-правового регулювання в умовах правового режиму воєнного стану у сфері протидії правопорушенням, що посягають на встановлений законодавством порядок проходження та несення військової служби, Верховна Рада України 20 серпня 2024 року прийняла Закон України № 3902-IX "Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану" (Верховна Рада України, 2024a), яким статтю 401 КК України було доповнено частиною 5, відповідно до якої "особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 КК України, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку,

передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби".

Отже, законодавець визначив, що для застосування частини 5 статті 401 КК України необхідна сукупність таких умов: особа вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 КК України; особа добровільно звернулася з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби; командир (начальник) військової частини (установи) письмово погодив це.

Зазначеним законом № 3902-IX частину 2 статті 286 і частину 1 статті 287 Кримінального процесуального кодексу України було доповнено нормами, за якими за наявності підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої частиною 5 статті 401 КК України, прокурор або суд має отримати письмову згоду командира (начальника) військової частини (установи) про можливість продовження проходження військової служби таким підозрюваним або обвинуваченим.

Отже, законодавець, визначаючи підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності, фактично поставив ухвалення судового рішення у залежності від волевиявлення третіх осіб, оскільки передбачив необхідність отримання письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на подальше проходження військовослужбовцем військової служби. Водночас у нормативно-правових актах не встановлено чітких критеріїв, якими мав би керуватися командир (начальник) під час прийняття рішення про надання такої згоди (Нестеренко, 2020).

Чинний порядок документування СЗЧ (регламентований Спільним наказом від 09.02.2024 № 25/60/99 (Верховна Рада України, 2024b) передбачає громіздку систему міжвідомчої взаємодії між Офісом Генерального прокурора, ДБР та ВСП. Необхідність щомісячних звірок, письмових інформувальних і розгалуженого документообігу призводить до: затримки у прийнятті рішень, що унеможлиблює оперативне повернення бійця до строю; відволікання значного ресурсу офіцерського складу та правоохоронців на паперову роботу замість виконання бойових завдань.

Проводячи критичний аналіз закону № 3902-IX, з урахуванням конституційних норм (Берназюк, 2020) слід констатувати таке. Особливу увагу в контексті дослідження правового нігілізму привертає запровадження ч. 5 ст. 401 КК України можливість звільнення від відповідальності за умови добровільного повернення. Попри позитивну інтенцію законодавця, аналіз виявив системну правову колізію: законодавець де-факто делегував повноваження щодо звільнення від кримінальної відповідальності третій особі – командирі військової частини. Отримання письмової згоди командира як обов'язкова умова для прокурора або суду (згідно зі змінами до ст. 286 КПК України) створює ситуацію, де вбачається таке: відсутні чіткі критерії – закон не визначає, чим має керуватися командир, надаючи згоду або відмову; нерівність перед законом – два військовослужбовці за ідентичних обставин можуть отримати різні результати (один – звільнення, інший – термін ув'язнення) залежно

від суб'єктивного ставлення начальника; корупційні ризики – дискреційні повноваження командира в такому чутливому питанні створюють підґрунтя для зловживань (Кривенко та ін., 2022). Саме цей "волюнтаризм у законі" є найвищим проявом недосконалості законодавства, що прямо стимулює правовий нігілізм: військовослужбовець сприймає право не як об'єктивну систему правил, а як інструмент особистого рішення керівника.

Адміністративна відповідальність за самовільне залишення військової частини (ст. 172-11 КУпАП) розглядається як альтернативний, менш репресивний механізм впливу на правосвідомість військовослужбовця. Проте детальний юридичний аналіз виявляє суттєві перешкоди для її ефективного застосування в умовах воєнного стану.

Об'єктивна сторона та суб'єктний склад. Структура статті передбачає диференціацію за категоріями військовослужбовців (строкова служба та контрактна служба / мобілізовані) і тривалістю правопорушення. Основним засобом стягнення визначено штраф та арешт з утриманням на гауптвахті.

Правова колізія полягає у тому, що класифікація правопорушення залежить не від ступеня суспільної небезпеки, як це визначено в теорії права, а від режиму, під час якого вчиняється протиправне діяння (*особливий період* або *воєнний стан*). Безперечно, режим має значення для класифікації правопорушення, однак у цьому випадку спостерігається ціла низка колізій. Ключова проблема міститься у диспозиції частини 4 ст. 172-11 КУпАП, де законодавець використовує формулювання: "вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану". У науково-практичному аспекті це створює такі негативні наслідки: штучна криміналізація – будь-яке СЗЧ тривалістю понад три доби в умовах воєнного стану автоматично переходить у площину кримінального судочинства (ст. 407 КК України), виключаючи можливість застосування адміністративного стягнення; процесуальний колапс – відсутність можливості розв'язати питання в адміністративному порядку змушує органи управління витратити колосальні ресурси на кримінальні провадження за діяння, які, за своєю суттю (напр. запізнення з відпустки на чотири дні через транспортні проблеми), мають ознаки адміністративного проступку, а не тяжкого злочину.

Детермінація правового нігілізму через недосконалість ст. 172-11 КУпАП. Дослідження підтверджує, що чинна редакція ст. 172-11 КУпАП є фактором правового нігілізму через такі аспекти:

- відсутність гнучкості санкцій – військовослужбовець, усвідомлюючи, що за мінімальне порушення термінів перебування поза частиною йому загрожує безальтернативне кримінальне переслідування (від 5 до 10 років), часто обирає шлях подальшого переховування замість повернення у правове поле. Це явище описується як *ефект виштовхування особи за межі правового простору*;

- диспропорційність правових наслідків – коли адміністративна норма (ст. 172-11) де-факто "вимикається" з початком воєнного стану, зникає перехідна ланка між дисциплінарною провинкою та злочином. Це нівелює виховну функцію права (Пашенко, 2024).

Розглянемо концепцію "Smart-адміністративної відповідальності" як шлях до подолання нігілізму. Розв'язання проблеми лежить у площині декриміналізації частини складів СЗЧ та їх переведення в категорію адміністративних деліктів. Маємо пропозицію – зміна сполучника "крім" на "та" у ч. 4 ст. 172-11 КУпАП дасть

зможу розширити сферу дії адміністративної відповідальності на період воєнного стану.

Це дасть змогу впровадити запропоновану модель автоматизованого накладення штрафів (через цифрові екосистеми "Дія" та "Резерв+"), що забезпечить: невідворотність покарання – штраф накладається миттєво після фіксації факту СЗЧ, що має значно більший превентивний ефект, ніж примарна загроза ув'язнення через роки слідства; економічну доцільність – замість витрат бюджетних коштів на утримання в'язнів держава отримує ресурс для фінансування оборони; сервісну модель повернення – трансформація статусу правопорушника з "кримінального елемента" на "адміністративного боржника" психологічно полегшує процес повернення до виконання обов'язків через ТЦК та СП за територіальним принципом.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження детермінант правового нігілізму військовослужбовців дає змогу сформулювати підсумкові положення, що мають як теоретичне, так і практичне значення для реформування сектору оборони України та вдосконалення механізмів правового регулювання у сфері військової служби.

Установлено, що правовий нігілізм військовослужбовців у період воєнного стану не є виключно наслідком низького рівня правової культури індивіда. Він постає як складна деформація правосвідомості, зумовлена системною дисфункцією законодавства, нестабільністю нормативно-правового регулювання та надмірною бюрократизацією процедур. У таких умовах військовослужбовець втрачає довіру до права як справедливого й ефективного соціального регулятора, що обумовлює формування стратегій протиправної поведінки, зокрема самовільного залишення військової частини, як засобу розв'язання особистих або службових конфліктів (Марцеляк, 2024).

Аналіз положень ст. 401 та 407 Кримінального кодексу України засвідчив, що чинна модель "повернення у правове поле" містить ознаки правового волюнтаризму. Делегування командиру дискреційних повноважень щодо надання згоди на звільнення особи від кримінальної відповідальності за відсутності чітко визначених нормативних критеріїв суперечить принципу рівності громадян перед законом і судом. Така практика формує у військовослужбовців відчуття правової невизначеності, вибіркості правозастосування та правової незахищеності, що, своєю чергою, посилює нігілістичні настрої в армійському середовищі (Шамрай, 2020).

Обґрунтовано, що ключовим інструментом подолання масових проявів СЗЧ є часткова декриміналізація відповідних складів правопорушень шляхом внесення змін до ст. 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Петков, 2020). Заміна виключного формулювання "крім воєнного стану" на інклюзивне "та воєнного стану" дасть змогу запровадити гнучку, диференційовану систему адміністративних санкцій, орієнтовану на превенцію правопорушень і ресоціалізацію військовослужбовців, а не виключно на їх репресивне покарання (Моїсєєв, 2024).

Уперше запропоновано модель "Smart-адміністративної відповідальності", що передбачає комплексну цифровізацію механізмів фіксації та реалізації санкцій. Зокрема, ідеться про автоматизацію стягнень шляхом інтеграції інформації про правопорушення з державними цифровими екосистемами (зокрема "Дія", "Резерв+"), що забезпечує принцип невідворотності відповідальності через систему прогресивних штрафів. Одночасно модель

ґрунтується на людиноцентристському підході, орієнтованому на перехід від каральної парадигми до сервісно-підтримувальної, за якої порушник отримує реальну можливість повернення до проходження служби через територіальні центри комплектування за принципом територіальної близькості ("сусідський принцип"), що суттєво знижує психологічні бар'єри й ризики повторних порушень.

Декриміналізація окремих складів правопорушень і впровадження автоматизованих механізмів адміністративної відповідальності дадуть змогу вивільнити значний ресурс правоохоронної, судової та адвокатської систем. Переорієнтація діяльності слідчих, прокурорів і захисників із формального супроводження справ про СЗЧ на виконання безпосередніх завдань у сфері національної безпеки й оборони сприятиме підвищенню ефективності функціонування сектору безпеки. Водночас це створить передумови для зміцнення дисципліни, довіри до права та підвищення рівня правової культури у Збройних силах України (Шамрай, 2013).

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що подолання правового нігілізму у військовому середовищі потребує комплексного поєднання кримінально-правових, адміністративно-правових, організаційних і цифрових інструментів. Запропонована модель реформування системи відповідальності орієнтована на формування стабільного правового порядку, заснованого на принципах справедливості, прозорості та правової визначеності, що є необхідною умовою зміцнення обороноздатності та правової державності України в умовах воєнного стану.

Внесок авторів: Сергій Петков – написання (оригінальна чернетка); Богдан Шамрай – написання (перегляд і редагування); Наталія Добрянська – написання (перегляд і редагування).

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Берназюк, Я. О., Величко, В. О., & Петков, С. В. (2020). *Конституція України. Науково-практичний коментар*. ВД "Професіонал".
- Бесчастний, В. М., Джус, О. А., Комісаров, О. Г., Коропатнік, І. М., Лошицький, М. В., & Микитюк, М. А. (2025). *Правовий режим воєнного стану в Україні*. ВД "Професіонал".
- Боднарчук, О. Г., Бортняк, В. А., Бортняк, К. В., Грицай, Т. Г., Добрянська, Н. В., & Золотарьова, М. К. (2023). *Провадження у справах про адміністративні правопорушення*. КНТ.
- Бойко, О. В. (2020). *Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних Сил України*. Видавництво О. О. Євенок.
- Верховна Рада України. (1984). *Кодекс України про адміністративні правопорушення*. Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
- Верховна Рада України. (1991). *Про оборону України*. Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
- Верховна Рада України. (1999b). *Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України*. Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>
- Верховна Рада України. (1999a). *Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України*. Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>
- Верховна Рада України. (2001). *Кримінальний кодекс України*. Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Верховна Рада України. (2008). *Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України*. Указ Президента України від 10.12.2008 № 1153/2008. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17>
- Верховна Рада України. (2015). *Про правовий режим воєнного стану*. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- Верховна Рада України. (2024a). *Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення*

або проходження військової служби під час дії воєнного стану. Закон України від 20.08.2024 № 3902-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#Text>

Верховна Рада України. (2024b). *Про обмін інформацією між органами прокуратури, Державного бюро розслідувань та Військової служби правопорядку у Збройних Силах України щодо правопорушень, вчинених військовослужбовцями, працівниками Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також проведення відповідних звірок*. Спільний наказ Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань та Міністерства оборони України від 09.02.2024 № 25/60/99. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0025905-24>

Дослідницька служба Верховної Ради України. (2025). *Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо законодавчого забезпечення застосування бойового імунітету*. <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33415.pdf>

Залужний, В. Ф. (2022). Військово-дисциплінарний проступок: поняття, склад, особливості нормативного закріплення у військово-дисциплінарному законодавстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 6. <https://doi.org/10.32782/39221397>

Копотун, І. М. (Ред.). (2025). *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. І. Центр учбової літератури.

Копотун, І. М., Коропатнік, І. М., Алієв, Р. В., Золотарьова, М. К., & Ховпун, О. С. (2022). *Військові правопорушення*. ВД "Професіонал".

Копотун, І. М., Коропатнік, І. М., Кривенко, О. В., & Ануфрієв, М. І. (2022). *Військова служба правопорядку у Збройних Силах України: Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення, судова практика*. ВД "Професіонал".

Копотун, І. М., Коропатнік, І. М., Микитюк, М. А., Павлюк, О. О., & Пасіка, С. П. (2023). *Процесуальні документи в кримінальному провадженні та в кримінальному судочинстві. Практичний коментар та зразки*. ВД "Професіонал".

Коропатнік, І. М., & Шопіна, І. М. (Ред.). (2019). *Військове право*. Алерта.

Марцеляк, О. В. (2024). Військовий омбудсман як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців (зарубіжний досвід). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 81(1), 20–30. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.20>

Моїсєєв, М. С. (2024). Військові адміністративні правопорушення: поняття та характерні ознаки. *Наукові записки. Серія: Право*, 16, 115–119. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-115-119>

Нестеренко, О. В. (2020). Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека*, 2(77), 35–42. <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.04>

Пашенко, Є. М. (2024). Злочинність військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань України в умовах агресії росії проти України. Кримінологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 81(2), 50–60. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.50>

Петков, В., & Петков, С. (2023). Юридична відповідальність за злочини: до питання щодо видового поділу правопорушень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2(54), 57–63.

Петков, С. В. (2020). Поділ правопорушення (delictum) за ступенем суспільної небезпеки на проступок (суспільно шкідливе діяння) та злочин (суспільно небезпечне діяння) в контексті реформування кримінальної юстиції. *Публічне право*, 1, 72–84.

Петков, С. В. (2021). До питання про види юридичної відповідальності в контексті зміни державотворчих парадигм. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Право*, 1(2), 119–126.

Петков, С. В. (Ред.). (2020). *Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення*. Юрінком Інтер.

Президент України. (2021). *Про Стратегію воєнної безпеки України*. Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37573>

Шамрай, Б. М. (2013). Теоретичні дослідження гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні. *Юридичний вісник Національного авіаційного університету. Повітряне і космічне право*, 3(28), 37–42.

Шамрай, Б. М. (2020). Правові аспекти обмеження конституційних прав та свобод військовослужбовців під час дії правового режиму воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*, 1(3), 70–73. [https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i3\(28\).322](https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i3(28).322)

Шамрай, Б. М. (2025). *Конституційні гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні*. Юрінком Інтер.

References

- Bernaziuk, Y. O., Velichko, V. O., & Petkov, S. V. (2020). *Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary*. VD "Profesional" [in Ukrainian].
- Beschastnyi, V. M., Dzhus, O. A., Komisarov, O. G., Koropatnik, I. M., Loshitsky, M. V., & Mykytyuk, M. A. (2025). *Legal regime of martial law in Ukraine*. VD "Profesional" [in Ukrainian].

- Bodnarchuk, O. H., Bortnyak, V. A., Bortnyak, K. V., Gritsai, T. G., Dobryanska, N. V., & Zolotareva, M. K. (2023). *Proceedings in cases of administrative offences*. KNT [in Ukrainian].
- Boiko, O. V. (2020). *Theory and methodology of forming leadership competence of officers of the Armed Forces of Ukraine*. Publishing House O. O. Evenok [in Ukrainian].
- Kopotun, I. M. (Ed.). (2025). *Criminal Code of Ukraine. Scientific and practical commentary*. Vol. I. Center for Educational Literature [in Ukrainian].
- Kopotun, I. M., Koropatnik, I. M., Aliyev, R. V., Zolotareva, M. K., & Hovpun, O. S. (2022). *Military offenses*. Publishing house "Professional" [in Ukrainian].
- Kopotun, I. M., Koropatnik, I. M., Kryvenko, O. V., & Anufriev, M. I. (2022). *Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine: History, Current Status, Main Regulatory Acts, Comments and Clarifications, Case Law*. Publishing House "Professional" [in Ukrainian].
- Kopotun, I. M., Koropatnik, I. M., Mykytyuk, M. A., Pavlyuk, O. O., & Pasika, S. P. (2023). *Procedural documents in criminal proceedings and in criminal justice. Practical commentary and samples*. Publishing House "Professional" [in Ukrainian].
- Koropatnik, I. M., & Shopina, I. M. (Ed.). (2019). *Military law*. Alert [in Ukrainian].
- Martselyak, O. V. (2024). Military Ombudsman as an institutional guarantee of protection of the rights of servicemen (foreign experience). *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 81(1), 20–30 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.20>
- Moiseyev, M. S. (2024). Military administrative offenses: concepts and characteristic features. *Scientific notes. Series: Law*, 16, 115–119 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-115-119>
- Nesterenko, O. V. (2020). System of subjects of ensuring national security and defense of Ukraine. *Law and Security*, 2(77), 35–42 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.04>
- Pashchenko, E. M. (2024). Criminality of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other military formations of Ukraine in the conditions of Russian aggression against Ukraine. Criminological aspect. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 81(2), 50–60 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.50>
- Petkov, S. V. (2020). Division of offense (delictum) by degree of social danger into misdemeanor (socially harmful act) and crime (socially dangerous act) in the context of criminal justice reform. *Public Law*, 1, 72–84 [in Ukrainian].
- Petkov, S. V. (2021). On the question of types of legal liability in the context of changing state-forming paradigms. *Bulletin of the Alfred Nobel University. Series: Law*, 1(2), 119–126 [in Ukrainian].
- Petkov, S. V. (Ed.). (2020). *Scientific and practical commentary on the Code of Ukraine on Administrative Offenses*. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Petkov, V., & Petkov, S. (2023). Legal liability for crimes: to the issue of the specific division of offenses. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military and Special Sciences*, 2(54), 57–63 [in Ukrainian].
- President of Ukraine. (2021). *On the Military Security Strategy of Ukraine*. Decree of the President of Ukraine dated 25.03.2021 No. 121/2021 [in Ukrainian]. <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37573>
- Research Service of the Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *Analytical note on comparative legislation on the legislative support for the application of combat immunity* [in Ukrainian]. <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33415.pdf>
- Shamrai, B. M. (2013). Theoretical studies of guarantees of constitutional rights and freedoms of military personnel in Ukraine. *Legal Bulletin of the National Aviation University. Air and Space Law*, 3(28), 37–42 [in Ukrainian].
- Shamrai, B. M. (2020). Legal aspects of restrictions on the constitutional rights and freedoms of military personnel during the legal regime of martial law. *Precarpathian Legal Bulletin*, 1(3), 70–73 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3\(28\).322](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).322)
- Shamrai, B. M. (2025). *Constitutional guarantees of the rights and freedoms of military personnel in Ukraine*. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1984). *Code of Ukraine on Administrative Offenses*. Code of Ukraine dated 07.12.1984 No. 8073-X [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1991). *On the Defense of Ukraine*. Law of Ukraine dated 06.12.1991 No. 1932-XII [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1999a). *On the Disciplinary Statute of the Armed Forces of Ukraine*. Law of Ukraine dated 24.03.1999 No. 551-XIV [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1999b). *On the Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine*. Law of Ukraine dated 24.03.1999 No. 548-XIV [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). *Criminal Code of Ukraine*. Code of Ukraine dated 05.04.2001 No. 2341-III [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2008). *Regulations on Military Service by Citizens of Ukraine in the Armed Forces of Ukraine*. Decree of the President of Ukraine dated 10.12.2008 No. 1153/2008 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *On the legal regime of martial law*. Law of Ukraine dated 12.05.2015 No. 389-VIII [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2024a). *On Amendments to the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine and Other Laws of Ukraine on Improving Criminal Liability for Crimes Against the Established Procedure for Serving or Passing Military Service During Martial Law*. Law of Ukraine dated 20.08.2024 No. 3902-IX [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#Text>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2024b). *On the exchange of information between the prosecutor's office, the State Bureau of Investigation and the Military Law and Order Service of the Armed Forces of Ukraine regarding offenses committed by servicemen, employees of the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport Service, conscripts and reservists during their training, as well as conducting relevant reconciliations*. Joint order of the Prosecutor General's Office, the State Bureau of Investigation and the Ministry of Defense of Ukraine dated 09.02.2024 No. 25/60/99 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0025905-24>
- Zaluzhny, V. F. (2022). Military disciplinary offense: concept, composition, features of normative consolidation in military disciplinary legislation. *Current problems of domestic jurisprudence*, 6 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/39221397>

Отримано редакцією журналу / Received: 27.01.26
Прорецензовано / Revised: 06.02.26
Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26
Опубліковано / Published: 30.03.26

Sergey PETKOV, DSc (Law), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-4160-767X
e-mail: svpetkov@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Bohdan SHAMRAI, PhD (Law)
ORCID ID: 0000-0002-0076-9368
e-mail: bogdanshamrai@ukr.net
Central Legal Department of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Natalia DOBRYANSKA, PhD (Law), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-6319-0409
e-mail: dobrianska.natalia@tnu.edu.ua
V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv, Ukraine

DETERMINANTS OF LEGAL NIHILISM OF SERVICEMEN IN THE SYSTEM OF LEGISLATION: A PRACTICAL STUDY

Background. The article examines the phenomenon of legal nihilism among servicemen of the Armed Forces of Ukraine under the legal regime of martial law. The relevance is driven by the critical increase in cases of unauthorized abandonment of a military unit (hereinafter – Absent Without Official Leave, AWOL), which destabilizes the combat effectiveness of units. Drawing on the conceptual foundations of the classification of offenses developed, the authors analyze legislative flaws that act as key determinants of the distortion of the legal consciousness of combatants. The purpose of the article is to substantiate the transition from a repressive criminal model to a human-centric administrative and service-oriented approach.

Methods. *The study is based on a dogmatic analysis of the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses (CUAO), analysis of current AWOL statistics, and monitoring of law enforcement practice. A comparative legal method was used to evaluate the effectiveness of criminal sanctions versus administrative penalties in the context of maintaining military discipline.*

Results. *It is established that the current versions of Art. 407 of the Criminal Code and Art. 172-11 of the Administrative Code create conditions for "forced criminalization" of the servicemen due to the lack of a flexible boundary of liability during wartime. The norms of Law No. 3902-IX are critically analyzed, where delegating to commanders the subjective right to release a person from liability is identified as a factor of legal voluntarism. The authors concept of "Smart Administrative Liability" is proposed, involving automated fines via digital ecosystems (Diia, Rezerv+).*

Conclusions. *It is proved that systemic imperfection of legislation is the primary determinant of legal nihilism. The introduction of automated administrative procedures and the implementation of a territorial recruitment principle would not only reduce the level of offenses but also free substantial human resources within the law enforcement system, thereby strengthening frontline capabilities.*

Keywords: *legal nihilism, servicemen, unauthorized abandonment of a military unit (AWOL), martial law, decriminalization, legal liability, digitalization of law.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.